

לבעינה של הערה

שיחות שנמסרו בבית המדרש על ידי ראש הישיבה הרב ברוך וידר שליט"א

שיחה תצט
כו בסיון תשפ"ד
פרשת "קורח"

”בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים”

קשר החיים שבין עם ישראל וארצו

המופיעים בשלהי מסכת סוטה כחוצפא יסגא וכדומה¹.

הרבי הביא גם את דברי חז"ל² על כך שנגיע למצב בו "מלכויות מתגרות אלו באלו", כפי

מתרחש כעת, ארבעים שנה

מאוחר יותר. איננו יודעים

כמה זמן עוד יימשך מצב

זה ולאן הוא עתיד

להתפתח, ייתכן שאנו

אף עומדים לפני

מלחמה עולמית. במצב

זה, אומרים חז"ל, "צפה

לרגלו של משיח". איננו

יודעים מה עתיד הקב"ה

מגלגל כדי לגאול את עמו.

את המדרש הזה הבאנו בפרוץ מלחמת

רוסיה-אוקראינה שהייתה אמורה להימשך

¹ משנה סוטה, פרק ט, משנה טו: "בעקבות משיחא חוצפא יסגא ויוקר יאמיר, הגפן תתן פריה והיין ביוקר, והמלכות תהפך למינות ואין תוכחה. בית ועד יהיה לזנות, והגליל יחרב והגבלן יושם, ואנשי הגבול יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו. וחכמת סופרים תסרה, ויראי חטא ימאסו, והאמת תהא נעדרת. נערים פני זקנים ילבינו, זקנים יעמדו מפני קטנים. בן מנוול אב, בת קמה באמה, כלה בחמותה. אויבי איש אנשי ביתו. פני הדור כפני הכלב, הבן אינו מתבייש מאביו. ועל מי יש לנו להשען? על אבינו שבשמים".

² בראשית רבה, פרשה מד, סימן ד: "אמר רבי אלעזר בר אבינא אם ראית מלכויות מתגרות אלו באלו - צפה לרגלו של משיח".

"הגיע זמן גאולתכם"

בזמן שמרן הרב מרדכי אליהו זצ"ל, שהשבוע חל יום פטירתו, כיהן כראשון לציון' וכרב הראשי לישראל, הוא נפגש מספר פעמים

עם הרבי מלובביץ' זצ"ל במקום

מושבו בארצות הברית.

אפשר למצוא למצוא

כיום הקלטות של

מפגשים אלו, שניתן

ללמוד מהם רבות.

כמו כן, הרב שמואל

אליהו יבלח"א מביא

בספרו 'הנבואה' תיעוד של

פגישה היסטורית שנערכה

בין הרבי מלובביץ' לצמד הרבנים

הראשיים לישראל דאז - הגאונים הרב

מרדכי אליהו והרב אברהם שפירא זצ"ל בשנת

תשד"ם.

במהלך השיחה הם הרחיבו על אודות הפלא

הגדול של התגשמות הנבואות בדורנו. כך אמר

הרבי: "כי הסימנים שהובאו בחז"ל אודות סוף

הגלות" - אתחלתא דגאולה במושגים שלנו -

"נתקיימו כבר", ומנה את הסימנים הלא-נעמיים

אולם, לגופם של דברים - האומנם לא ניתן ללמוד תורה בחו"ל? הלוא רבים מאוד מגדולי ישראל התגוררו בחו"ל כל ימיהם?

הרב שמואל אליהו בספרו המופלא 'הנבואה' מציין שלושים נבואות המתקיימות בדורנו בהצלחתו של עם ישראל בארצו. התשובה לשאלתנו גלומה בכך.

התוכחה הקשה שבפרשת 'בחוקתי' מסתיימת בפסוקי נחמה⁵: "וַזְכַּרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב וְאָף אֶת בְּרִיתִי יִצְחָק וְאָף אֶת בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֲזַכֵּר וְהָאָרֶץ אֲזַכֵּר". הקב"ה מבשר לעם ישראל שהוא יזכור את הבטחתו לאבות ובזכותה יגאל אותו. אולם, לכאורה לא מובן מדוע נזכרה גם זכות הארץ? במה היא מועילה?

שאלה זו נשאלה כבר ב'מדרש רבה'⁶: "ולמה הוא מזכיר זכות אבות ומזכיר זכות הארץ עמהם? אמר ריל לקיש: משל למלך שהיה לו שלשה בנים ושפחה אחת, משלו מגדלתו, כל זמן שהיה המלך שואל שלום בניו היה אומר: שאלו לי בשלום המגדלת. כך כל זמן שהקב"ה מזכיר אבות מזכיר הארץ עמהם. הדא הוא דכתיב: 'וַזְכַּרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב וגו' וְהָאָרֶץ אֲזַכֵּר". מה פירוש מדרש זה? מהו עניין אזכורה של ארץ ישראל בהקשר לברית האבות?

התורה אמנם נפתחת בבריאת העולם, אך יש תלמודי תורה שבהם מתחילים ללמד את התינוקות מפרשת "לך לך", משום ששם מתחיל עניינו של עם ישראל. כיצד מתוארת בתורה ראשיתו של עם ישראל? "וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֵךְ מֵאַרְצְךָ וּמְמוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ"⁷ - עוד טרם שאדבר איתך בענייני תורה ומצוות, קודם כל לך לארץ ישראל. זהו הדבר הראשון. מכיוון שברצוני לעשותך "לְגוֹי גָדוֹל" הדבר הראשון שעליך לעשות הוא ללכת "אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ".

שלושה ימים בלבד, אולם היא עדיין לא הסתיימה ובכל יום נפגעים בה, נהרגים ונפצעים, כאלף חיילים רוסים, וכתוצאה מכך פוטין מגייס שלושים אלף חיילים בחודש.

מנגד, הוא הצביע גם על סימנים חיוביים המתקיימים, כגון³: "אין לך קץ מגולה מזה", שנרחיב על אודותיו בהמשך.

הסימן היחיד, הוא אמר, שלצערנו עדיין לא נתקיים הוא האמור בדברי ה'זוהר' הקדוש⁴: "וְכַד יְהֵא קָרִיב לְיוֹמֵי מְשִׁיחָא, אֶפִּילוּ רַבֵּי דְעַלְמָא, זְמִינִין לְאַשְׁכְּחָא טְמִירִין דְּחֻכְמָתָא" - ככל שקרבים לימות המשיח, אפילו היהודים הפשוטים יהיו מזומנים לסודות התורה. ברוך ה', כיום לאחר ארבעים שנה, יש התפשטות גדולה של החכמה הפנימית, שגם אנו ב'שיבת הכותל' נוטלים חלק בתהליך מופלא זה.

"וְהָאָרֶץ אֲזַכֵּר"

הרבי עצמו חי כידוע בארצות הברית, במרכז חסידי חב"ד - 770. איני יודע מה היו טעמיו לכך. כנראה שהחלטתו נבעה מתוך גודל האחריות שהוא חש כלפי עם ישראל שבגלות, למענו הוא פעל בצורה מופלאה בכל העולם.

אנו רוצים כעת לדון בשאלה עד כמה העניין של ארץ ישראל תופס מקום מרכזי בעבודת ה'? הלוא לכאורה ניתן לחיות חיי תורה ומצוות למהדרין מן המהדרין גם בחו"ל. יש שכונות בניו-יורק שכאשר מהלכים ברחובותיהן חשים כאילו פוסעים בתוך בני ברק. כשהייתי בפעם הראשונה בארצות הברית יעץ לי מו"ר הרב יעקב כ"ץ שליט"א לבקר גם בלייקווד, כדי לראות כיצד נראית הישיבה הגדולה בעולם. אכן, כיום התורה אינו בלייקווד, וברוך ה' בירושלים קיימת ישיבה גדולה אף יותר.

³ סנהדרין, דף צח, עמוד א: "ואמר רבי אבא: אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר (יחזקאל לו, ח): 'וְאַתֶּם הָרִי יִשְׂרָאֵל עֲנֹפְכֶם תִּתְּנוּ וּפְרִיכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קָרַבוּ לְבוֹא' - "כשתתן ארץ ישראל פריה בעין יפה אז יקרב הקץ, ואין לך קץ מגולה יותר" (רש"י).
⁴ פרשת וירא, דף קיח, עמוד א

⁵ ויקרא, פרק כו, פסוק מב
⁶ ויקרא רבה, פרשה לו, סימן ה
⁷ בראשית, פרק יב, פסוק א

העבודה הראויה להם, לא היה עושה ענבים. והמעלה המיוחדת הראשונה היא לעם שהוא סגולה ולב כאשר זכרתי, ויש לארץ עזר בזה עם המעשים והתורות התלויות בה אשר הם כעבודה לכרם, אבל לא יתכן לסגולה הזאת להגיע אל הענין האלהי בבלעדי המקום הזה, כאשר לא יתכן שיצליח הכרם בבלעדי ההר הזה. סודם של מגדלי הגפנים הוא להתאים את הזנים למקום הגידול שבו הם יצליחו ביותר. ביקרתי פעם ביקב פרטי קטן ב'קרני שומרון' שבקבוק יין המוכן בו נמכר באלפים בחו"ל. שאלתי את בעל הבית מה המיוחד ביין שהוא מייצר? הוא הסביר לי שהענבים מהם הוא מכין את היין מתאימים בדיוק לתנאי ההר עליו הם גדלים אי-שם בין הרי השומרון, ולכן מופק מהם יין משובח מאוד.

כך אומר ריה"ל: הכל יודעים שענבים מסוגלים להצליח מאוד אם יטעו את הכרם במקום מסוים, ואילו במקום אחר הם ייכשלו לגמרי. גם בנוגע לארץ ישראל - רק כאן יחול העניין האלוקי על עם ישראל. על גבי כך ישנן המצוות התלויות בארץ, שקדושתה מחייבת אותן ולא הן הקובעות את קדושתה.¹¹

מלמדנו אפוא ריה"ל יסוד גדול - הצלחות פרטיות אמנם יכולות להופיע גם בחו"ל, אבל עם ישראל ככלל אינו מסוגל להצליח ולא ניתן ליסד את האומה בשלמות אלא בארץ ישראל. לכן, גם האבות לא יכלו להגיע למרום מדרגתם אלא כאן. רק בארץ ישראל תיתכן הצלחתו של עם ישראל, ובהתאם לכך היא בלבד הינה ארץ הנבואה.¹²

«לְעַמֵּי יִשְׂרָאֵל כִּי קָרְבוּ לְבֹא»

נוסיף ונדגים את מעלותיה הרוחניות של ארץ ישראל. במשך כאלפיים שנות גלות היה עם ישראל מרוחק מארץ ישראל. באלפיים השנים הללו הייתה ארץ-ישראל שוממה, כפי שמשתקף בעדויות שונות של מבקרים בארץ. יושבי הארץ לא הצליחו לישיבה ולהפריח במשך כל השנים

מסביר המהר"ל⁸: "כי מעלת האבות דוקא מצד הארץ, כי אם לא היה הארץ לא הגיעו האבות אל קדושה העליונה, ולכן הארץ מגדלתן". אומר אפוא המהר"ל כי אבותינו התרוממו למעלתם רק בזכות ארץ ישראל, ואלמלא שהו בה לא היו מגיעים לכך גם אם היו נזהרים בקלה כבחמורה. לכן הפסוק סמך את זכות האבות לזכירת הארץ. אם כן, אין זה אזכור אגבי ושולי, כי אם תלות שורשית ומהותית.

«בְּקֶדֶז בֶּן שָׁמֹן»

יש לבסס את ההכרה בכך. כבר אמרנו בעבר שהרצי"ה היה אומר שישנם שלושה אבות לדרכנו הרוחנית - ריה"ל, מהר"ל והרב זצ"ל. כבר דובר כאן רבות על חשיבות לימוד ספר 'הכוזרי', הן בשיעורים והן בעמל אישי או בחברותא, ועל הצורך ללומדו שוב ושוב ולשננו כל ימי חיננו. כך הרצי"ה היה מעורר ומזכיר את דברי הגר"א ש"עיקרי אמונת ישראל ותורה תלויים" בספר זה.⁹

במאמר שני מברר ריה"ל את עניינה של ארץ ישראל, וכך הוא מתאר את דו-השיח שבין מלך כוזר והחבר¹⁰: "אמר הכוזרי: מאמרך 'אצל עמו' כבר התבאר לי, אבל מאמרך 'ובארצו' קשה לי לקבלו. אמר החבר: אל יקשה בעיניך שתתיחד בדבר מכל הארצות, אל יקשה בעיניך שתתיחד ארץ בדבר מכל הארצות, ואתה רואה מקום שמצליח בו צמח מבלתי צמח" - אמנם, ייתכן שאם יטלו דגימה מאדמתה של ארץ הנגב ודגימה מאדמת מקסיקו ויבחנו את שתיהן במיקרוסקופ לא יימצא שום הבדל ביניהן, מכל מקום גלוי וידוע שישנם צמחים הצומחים באיזור מסוים וישנם הגדלים טוב יותר באיזור אחר. אך המלך לא הבין כיצד טענה זו מסבירה את ייחודה של הארץ - "אמר הכוזרי: אינני שומע על השוכנים בארץ ישראל יתרון על שאר אנשי העולם?"

אמר החבר: כן הרכם זה שאתם אומרים, שמצליח בו הכרם אילו לא היו נוטעים בו הגפנים ועובדים

¹¹ עיין שבת הארץ, מבוא, פרק טו
¹² כוזרי, שם, אות יד: "כל מי שנתנבא, לא נתנבא כי אם בה או בעבורה".

⁸ דרך חיים, פרק ה, משנה ט ד"ה וכדי שתעמוד
⁹ תוספת מעשה רב (בספר בית יעקב), אות טו
¹⁰ אותיות ט-יב

מגולה מזה, שנאמר¹⁷: 'וְאַתֶּם הָרִי יִשְׂרָאֵל עֲנַפְכֶם תִּתְּנוּ וּפְרִיכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל פִּי קָרְבוּ לְבוֹא', כפי שמסביר רש"י: "כשתתן ארץ ישראל פריה בעין יפה אז יקרב הקץ, ואין לך קץ מגולה יותר". ארץ ישראל הולכת ונפתחת לעם ישראל.

לעניות דעתי, זו התשובה ליראי ה' שיש מביניהם הסבורים שאם עם ישראל לא ישמור כיאות על התורה אזי חלילה אנחנו נגלה שוב מהארץ. מדברים אלו ברור שכך לא יהיה, אדרבה הנבואה מורה לנו שכשמדינת ישראל תשגשג זהו אות על סיום הגלות - "וְדָבַר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אַחֲזֹר לֹא יֵשׁוּב רִיקָם!"¹⁸ כשעם ישראל מצליח בארץ ישראל, באמצעות הכלי הגדול והקדוש ששמו מדינת ישראל, זהו הסימן לבוא הגאולה. יש לשים לב שמוסר השמועה הוא רבי אבא, תלמידו של רשב"י, שהעניק לנו צידה בדמות תורת הסוד לקראת צאתנו לדרך הארוכה והמפותלת של הגלות והגאולה. רבי אבא היה מבין השניים שהיו עם רש"י בעת פטירתו - הוא ורבי אלעזר בנו של רשב"י. רבי אבא הוא אף זה שכתב את ה'ז'הר' הקדוש ואת ה'אדירא זוטא'. הוא היחיד שידע לתרגם את משנת הסוד העמוקה אל המציאות. רבי אבא קורא לנו לפקוח את העיניים, לתור את הארץ לאורכה ולרוחבה ולהיווכח בפריחתה ושגשוגה, להתרשם מהצלחתו המופלאה של עם ישראל בכל התחומים. "אין לך קץ מגולה מזה!"¹⁹ אנו חוזים בעינינו בקץ הגלות ובראשיתה של הגאולה.

"קשורה בקשר חיים עם האומה"

עולה מהדברים שלולא תורת הרב זצ"ל היינו אובדים את דרכנו במשעוליהן הסבוכים של קורות דורנו. מלמדנו הרב זצ"ל¹⁸: "ארץ ישראל איננה דבר חיצוני, קנין חיצוני לאומה, רק בתור אמצעי למטרה של ההתאגדות הכללית והחזקת קיומה החומרי או אפילו הרוחני". יש החושבים שהמטרה של חיינו בארץ ישראל היא חיצוני

הארוכות הללו, עד כדי כך ששררו תחושה ושיח על כך שארץ זו מקוללת. והנה, בפסוקי התוכחה בפרשת 'בחוקתי' מלמדת אותנו התורה דבר נורא ואיום¹³: "וְהִשְׁמַתִּי אֲנִי אֶת הָאָרֶץ" - הארץ תהא שממה לאחר שתגלו ממנה. נורא ואיום! לא יהיו שדות ולא פרדסים, אלא ביצות ויתושי אנופלס ושאר מרעין בישין.

בהמשך הפסוק נאמר: "וְשִׁמְמוּ עֲלֶיהָ אֲיִבֵיכֶם הַיִּשְׁבִּים בָּהּ". חשובים וידועים הם דברי הרמב"ן על פסוק זה, ויש לחזור עליהם תדיר: "וכן מה שאמר בכאן: 'וְשִׁמְמוּ עֲלֶיהָ אֲיִבֵיכֶם', היא בשורה טובה מבשרת בכל הגלויות שאין ארצנו מקבלת את אויבינו". המוסלמים היו שנים רבות בארץ ואף על פי כן לא הצליחו להפריח את שממת הארץ. "וגם זו ראייה גדולה והבטחה לנו, כי לא תמצא בכל הישוב" - בכל איזור המיושב - "ארץ אשר היא טובה ורחבה ואשר היתה נושבת מעולם והיא חרבה כמוה". הרמב"ן הגיע לארץ, ראה אותה בחורבנה¹⁴ וייסד את בית כנסת הרמב"ן. "כי מאז יצאנו ממנה לא קבלה אומה ולשון, וכולם משתדלים להושיבה ואין לאל ידם".

מוסיף על כך רבנו בחיי, ממשיך דרכו של הרמב"ן¹⁵: "וכל האומות ישתדלו לבנותה ואין להם כח. ויש בזה סימן גדול לישראל, שמיום שחרבה לא קבלה אומה ולשון, ולא תקבל עד שישובו אפרוחיה לתוכה". איזה פלא! במצב זה תהא הארץ עד שאפרוחיה, אנו, ישובו אליה.

לעומת זאת, ארץ ישראל מאירה פנים לעם ישראל במאה השנים האחרונות. זה התחיל בהתחלות קטנות ב'זכרון יעקב' בבית משפחת אהרונסון, ומאז הלך ופרץ במשך שבעים ושש שנה וקצר הצלחות מרובות בכל תחומי החיים. זוהי התממשות נבואה¹⁶: "ואמר רבי אבא: אין לך קץ

¹³ ויקרא, שם, פסוק לב

¹⁴ כך הוא כתב באגרתו לבנו (אגרות ארץ ישראל - יערי, עמוד 84): "רבה העזובה וגדול השיממון, וכללו של דבר, כל המקודש מחברו חרב יותר מחברו. ירושלים יותר חרבה מן הכול, וארץ יהודה יותר מן הגליל... ואין ישראל בתוכה, רק שני אחים צבעים, קונים הצביעה מן המושל, ואליהם ייאספו עד מניין מתפללים בביתם בשבתות".

¹⁵ שם

¹⁶ סנהדרין, דף צח, עמוד א

¹⁷ יחזקאל, פרק לו, פסוק ח
¹⁸ אורות, ארץ ישראל, פרק א

וטכנית - כדי שנוכל לחיות בבטחה ללא רדיפות, תחת השגחתם של צה"ל, המשטרה והשב"כ. גם תועלת רוחנית - כגון: שדווקא בה ניתן או רצוי ללמוד תורה - אינה הערך העיקרי של ארץ ישראל. "ארץ ישראל היא חטיבה עצמית קשורה בקשר חיים עם האומה". הקשר הזה בין עם ישראל לארץ ישראל הוא קשר של חיים, ואפשר להוסיף - בלעדיו הוא מוות.

כבר הגר"א כתב¹⁹ שהגלות היא עבור עם ישראל כבית הקברות, כפי שאמר הנביא יחזקאל במראה הנבואה²⁰. זהו מוות הן של העם והן של הארץ, זוגיות זו אינה יכולה להתקיים אלא כשהם ביחד. אין ברכה בזוגיות זו כאשר עם ישראל אינו מצוי בארצו, לא לעם ולא לארץ, ולפיכך עם ישראל אינו יכול להצליח אלא בארץ ישראל. לכן, עולם התורה פורח כיום בארץ במימדים שלא היו מעולם, חרף השאלות העמוקות של היחס בין לימוד התורה ומצוות המלחמה שהולכות ומתבררות, לצערנו ולדאבון לבנו בדרך לא קלה. אם כן, הבסיס לכל הוא היחס לארץ ישראל וההבנה שלא תיתכן לעם ישראל הצלחה לא גשמית, לא רוחנית, לא תורנית, ובוודאי שלא נבואית, כי אם בארץ ישראל ובמדינת ישראל, שהיא "יסוד כיסא ה' בעולם"²¹. תפקידנו הוא לייצב את הכיסא הזה עוד ועוד, לחיות לאור ההבנה האמונית העמוקה הזו ולהבין את השליחות הגדולה המוטלת עלינו בבניית מדינת ישראל כיסוד כיסא ה' בעולם.

¹⁹ לקוטי הגר"א בסוף ספרא דצניעותא ד"ה ידוע: "כי מעת שחרב הבית יצאה רוחנו עטרת ראשנו ונשארנו רק אנחנו הוא גוף בלא נפש, ויציאה לחוץ לארץ היא הקבר ורימה מסובבת עלינו ואין בידינו להציל מן העובדי כוכבים האוכלים בשרנו, ומכל מקום היו חברות ושיבוט גדולות, עד שנרקב הבשר והעצמות נפזרו פיזור אחר פיזור ומכל מקום היו עדיין העצמות קיימות שהן התלמידי חכמים שבישראל מעמידי הגוף עד שנרקבו העצמות ולא נשאר אלא תרוד רקב מאיתנו ונעשה עפר, שחה לעפר נפשנו. ואנחנו מקווין עתה לתחיית המתים".

²⁰ פרק לז

²¹ אורות, אורות ישראל, פרק ו, אות ז